

РИВОЖЛАНТИРУВЧИ ТАЪЛИМИЙ ТЕХНОЛОГИЯЛАР ВОСИТАСИДА БОЛАЛАРНИ МАКТАБ ТАЪЛИМИГА ТАЙЁРЛАШ

Холбоева Г.У.

*Термиз давлат педагогика институти
Мактабгача таълимда тарбияни ташкил этиши
кафедраси катта ўқитувчиси*

Таянч сўзлар: мактабга тайёрлов гуруҳини мактаб таълимига тайёрлаш, тарбияланувчиларнинг мустақил ишлари, ривожлантирувчи таълим бу болага таълим жараёнини субъекти сифатида қарайдиган педагогик тизим, мактабга тайёрлов гуруҳи болаларининг мактаб таълимига тайёргарлигини диагностика қилиш ва ривожлантириш.

Ключевые слова: подготовка подготовительной группы к школьному обучению, самостоятельная работа учащихся, развивающее обучение - педагогическая система, рассматривающая ребенка как субъекта образовательного процесса, диагностику и развитие готовности детей подготовительной группы к школьному обучению.

Key words: preparation of the preparatory group for school education, independent work of students, developmental education - a pedagogical system that considers the child as a subject of the educational process, diagnostics and development of the readiness of children of the preparatory group for school education

РЕЗЮМЕ:

Мазкур мақолада мактабга тайёрлов гуруҳини мактаб таълимига тайёрлаш, узлуксиз таълимнинг бош бўғини ҳисобланган Мактабгача таълимнинг асосий вазифаларидан бири болани мактаб таълимига тайёрлаш эканлиги, МТМдаги таълим-тарбия шароитларида мактаб таълимига озорсиз ўтказишни таъминлаш зарурлигини ҳисобга олишлари лозимлиги ҳақида сўз боради.

РЕЗЮМЕ:

В настоящей статье особо подчеркнуто значение и роль непрерывного образования в становлении и формировании дошкольного образования. В статье речь идёт о необходимости плавного перевода ребёнка из дошкольного образования в процесс среднего образования и построение работы дошкольного учреждения в этих целях.

SUMMARY:

This article particularly emphasizes the importance and role of continuous education in the development and formation of preschool education. The article discusses the need for a smooth transition of a child from preschool education to the process of secondary education and the construction of the work of a preschool institution for these purposes.

Замонавий мактабгача таълимнинг асосий тенденцияларидан бири ўқитишда кўпроқ ахборот шаклидан изланиш, тарбияланувчиларнинг мустақил ишлари, имкониятларидан кенг фойдаланиш асосида ўқитишнинг ҳамкорликдаги фаол метод ва шаклларига ўтишни кўзда тутати. Бу эса, тарбияланувчиларнинг индивидуаллиги, ўзига хослиги ва эҳтиёжлари доирасидан келиб чиқиб, мактабгача таълим ташкилотларидаги таълим-тарбия жараёнларини ташкил этишга инновацион ёндашувни шакллантириш, ривожлантирувчи таълим муҳитини яратиш эҳтиёжини вужудга келтирди.

Ривожлантирувчи таълим бу болага таълим жараёнини субъекти сифатида қарайдиган педагогик тизимдир. У индивидуал имкониятларидан келиб чиқиб, унинг ривожланишига имкон беришга йўналганлиги билан аниқ тавсиялар берувчи, ўқитувчи имкониятларига таянувчи анъанавий методикадан фарқ қилади. Унинг моҳиятини таълим-тарбия жараёнини шахсга йўналганлик асосида лойиҳалаш ва тизимли бошқариш ғояси ташкил этади. Бундай фаолият турида бола ўз тенгдошлари ва тарбиячиси билан ўзаро фаол “субъект – субъект” муносабатларига киришади.

Маълумки, мактабга тайёрлов гуруҳи болалари билан олиб бориладиган машғулотлар мазмуни, шакли ва методлари тарбияланувчиларнинг мактаб таълимига тайёргарликларини шакллантиришга, уларнинг ижодий-тадқиқотчилик ва мустақил билиш фаолиятини ривожлантиришга хизмат қилиши, диагностик мақсадларга йўналтирилганлиги билан билан мактаб бошқа ёш гуруҳларидан ажралиб туради. Шу боис, мактабга тайёров гуруҳи болаларининг умумий мактаб таълимига тайёргарлигини баҳолашда ривожлантирувчи таълим технологиялари ва воситаларини тўғри танланиши алоҳида аҳамият касб этади.

Илмий-педагогик адабиётлар ва тадқиқотлар асосида мактабга тайёрлов гуруҳи болаларининг мактаб таълимига тайёргарлигини диагностика қилиш ва ривожлантириш борасидаги қуйидаги МДҲ ва республикамиз олимларининг дастурларини таҳлил этдик:

- “Школа-2100” таълимий дастури - А.А. Леонтьев ва бошқ.;
- 3-6 ёшли болаларни математик тасавурларини шакллантириш дастури-Л.Г.Петерсон, Е.Е. Кочемасова, Н.П. Холина;
- “Ривожланиш” (Развитие)- Л.А. Венгер, О.М. Дьяченко, Н.Ф. Астаськова, Н.А. Короткова, Н.Я. Михайленко;
- “Болалик” (Детство) – В.И.Логинова, Т.И.Бабаева, Л.М.Гурович;
- “Иқтидорли бола” (Одарённый ребёнок) - Л.А. Венгер, О.М. Дьяченко, Е.Л.Агаева;
- “Илк қадам” мактабгача таълим муассасаларининг Давлат ўқув дастури – И.В.Грошева, Д.Т.МАхмудова, Г.Э.Джанпеисова ва бошқ.;

- мультимедиа технологиялари воситасида мактабгача ёшдаги болаларда математик тасаввурларни шакллантириш дастури – Х.Ё.Нажмиддинова кабилардир.

Мазкур дастурлар мазмунида асосан мактабгача ёшдаги болаларни у ёки бу йўналишдаги билим, кўникма ва малакаларини шакллантириш ва баҳолаш методикаси билан боғлиқ ишланмалар ёритилган бўлиб, болаларни ҳар томонлама ривожланишини баҳолаш ва коррекциялаш масаласи миллий Давлат талаблари доирасида кўриб чиқилмаган.

Бизга маълумки, “Илк қадам” давлат дастурида боланинг ривожланиш харитаси кўзда тутилган бўлиб, у бола ривожланишини ҳужжатлаштиришнинг асосий шакли ҳисобланади. Боланинг индивидуал ривожланишини кузатиш учун Ўзбекистон Республикаси давлат талабларидан бола ривожланишининг соҳалари ва кичик соҳалари ҳамда қутилаётган натижалар (кўникма ва малакалар) назарда тутилган. Ривожланиш харитаси турли соҳаларда боланинг фаолият даражаси ҳақида ахборотни тизимли йиғиш жараёни тузилмасини ҳосил қилади. Ривожланиш харитаси кузатилиши керак бўлган ўзига хос хатти-ҳаракатларни аниқлайди. Бунда ривожланиш харитасини тўлдирганда педагог болани тўлиқ (фақат аниқ соҳа ёки компетенцияларнигина эмас) кузатиб бораётганига ишонч ҳосил қилиши керак.

Ривожланиш хариталарида қайд этилган маълумотлардан болалар олдига мақсадлар қўйиш ва уларни ривожлантиришга ёрдам берадиган ҳаракатларни режалаштиришда фойдаланамиз. МТТда таълим-тарбия жараёни болаларга йўналганлиги боис (уни индивидуаллигига зид бўлмаган ҳолда) ривожланиш харитаси индивидуал тарзда юритилади. Ривожланиш харитасида бола ривожланишининг барча соҳалари бўйича давлат талабларига мувофиқ мезонлар ва тагмезонлар келтирилган.

Боланинг ривожланиш харитаси ҳар бир бола учун ҳар йили камида уч марта алоҳида тўлдирилган 3 дан 7 ёшгача бўлган даврни ўз ичига олади. Ривожланиш харитасининг мақсади ривожланишнинг умумий қабул қилинган ёш меъёрларига (давлат талабларига) мувофиқ, болалар ривожланишининг индивидуал ва жамоавий ҳолатини аниқлашга имкон берувчи оддий ва қулай восита билан педагогни таъминлашдир ва зарур ҳолларда жорий таълим жараёнини ташкил этиш тактикасини ўзгартиришдир (камчил соҳаларни тортиш ёки ривожланишнинг эришилган даражасини инобатга олган ҳолда мазмунни мураккаблаштириш).

Дастлабки кузатиш ўқув йилининг бошида ўтказилади (тахминан сентябрнинг биринчи икки ҳафтаси давомида). Бу болалар гуруҳдаги кун тартибига кўникишганида ва бир-бирлари билан яқиндан танишганларида амалга оширилиши лозим. Бу босқичда қуйидагилар аниқланади:

- ҳар бир боланинг бошланғич имкониятлари (ҳозирги даврда долзарб бўлган ривожланиш даражаси);

- шу вақтга қадар унинг ютуқлари ҳамда ўқув йили бошида ривожланишидаги эҳтиёж ва камчиликлар (муаммолар) аниқланиб, уларни ҳал этиш учун педагог ёрдами керак бўлади.

Педагог боланинг ривожланиш харитасини тўлдириб, эришилган натижани белгилади. Кузатиш ривожланишнинг барча соҳаларида амалга оширилади. Агар ривожланишнинг маълум бир соҳасида индикатор (кутилаётган натижа) “ишламаса”, педагог ҳошияларга қайдлар қилиши лозим. Боланинг баҳолаш натижалари асосида шакллантирилган таълим ва ривожланиш мақсадлари бола портфолиосининг бир қисмига айланиши мумкин. Боланинг ривожланиш даражаси куйидаги изоҳлар ёрдамида ўлчаниши лозим:

- Т – турғун кузатилади – бола талаб даражасида асосий кўникма-ҳаракатни намоён қилади ҳамда буни тақроран ва мустақил амалга оширади.

- М – мунтазам кузатилади – бола асосий кўникма/ҳаракатни тез-тез, тегишли вазиятларда намоён қилади.

- Б – баъзида кузатилади – бола асосий кўникма/ҳаракатни муайян вазиятларда ёки тўсатдан намоён қилади.

- К – кузатилмайди ёки камдан-кам кузатилади – бола асосий кўникма/ҳаракатни камдан-кам намоён қилади ёки умуман қилмайди.

Худди шу тамойил бўйича оралиқ кузатув ҳам ўтказилади. У биринчи ярим йилликнинг охирида (декабрь, январь) ўтказилади. Бу кузатишдан мақсад ўқув йили бошида болага нисбатан танланган методиканинг тўғрилигини ҳамда ривожланиш динамикасини аниқлашдан иборат. Ушбу кузатиш натижалари асосида педагог бошқа мутахассислар билан биргаликда боланинг дастлабки кузатиш натижасида белгиланган ривожланиши ва ўқитилишининг айрим вазифалари етарли даражада амалга оширилмаган ёки бажарилмаган бўлса, педагогик жараёнга тузатишлар киритиши мумкин. Дастлабки кузатиш натижалари бўйича белгиланган ривожланиш мақсадларига эришилган бўлса, ўқув йилининг иккинчи ярми учун янги ривожланиш мақсадлари белгиланади.

Ўқув йили охирида (одагда май ойида) педагог якуний кузатувни ўтказди, унинг натижалари бўйича бола эришган даража давлат талабларига мувофиқ баҳоланади.

Ўқув йили давомида ҳар бир бола ривожланишнинг бошланғич даражасига нисбатан турли хил йўллар билан ривожланиши ва турли хил ривожланиш вазифаларини ҳал қилиши мумкин.

Ана шу кузатиш асосида вазифалар қанчалик самарали ҳал этилгани таҳмин қилинади. Учта баҳолаш натижалари асосида охириги якуний кузатувдан сўнг ўқув йили давомида боланинг ривожланиши ҳақида қисқача ҳисобот ту-

зилади ва кейинги педагогик жараённинг мақсадлари шу боланинг ривожланишида янги қутилаётган натижаларни ҳисобга олган ҳолда кейинги ўқув йилида аниқланади.

Шундай қилиб, ривожланиш харитаси таълим стратегиясини ва таълим мазмунини ўзгартириш учун компас бўлиб хизмат қилиши мумкин. Педагоглар ҳар бир ёш гуруҳи учун жамлама харитадан фойдаланишлари мумкин, бу эса ўқув йили давомида кузатиш натижаларини бирлаштиради ва ҳар бир ярим йил давомида педагог томонидан белгиланган ривожланиш мақсадларини (шунингдек, уларни амалга ошириш даражасини) кўрсатади.

Ривожлантирувчи таълим технологияларининг энг самарали шаклларидан бири бу ишбилармонлик ўйинлари ҳисобланади.

Ўйинлар одатий ҳаётий вазиятларни тақлид қилиш имконини беради, ўйин давомида қизгин ақлий фаолият олиб борилади, назарий билим ва ўз амалий тажрибасидан фойдаланган ҳолда жамоавий равишда оптимал ечимларни излашади. Муайян вазиятларда ташкил этилган ишбилармонлик ўйинлари болаларни коммуникатив қобилиятини ривожлантиради, уни такомиллаштириш бўйича ечимларни топади ва когнитив билим ва кўникмаларини эгаллашда мустақил фикрлаш ва мустақил англаш имкониятини яратади. Ишбилармонлик ўйинидан олинган амалий кўникмалар болаларни мустақил ишлашда юзага келадиган хатоларини тўғрилаш имконини беради.

Бугунги кунда мактабгача таълим ташкилотларида ишбилармонлик ўйинлари кенг тарқалган бўлиб, бу ўйиннинг ижобий ва салбий томонлари мавжуд. Ижобий томони ишбилармонлик ўйинлари бола шахсини шакллантириш ва таълим-тарбия жараёнини такомиллаштириш воситаси сифатида ташкил этилади. Салбий томони ишбилармонлик ўйинининг моҳиятини, авваламбор, педагогик ҳодиса сифатида етарлича чуқур тушунмаслик билан боғлиқ, бунда асосийси ташқи шакл эмас, балки у орқали боланинг ривожланишига таъсир этувчи мураккаб психологик ва педагогик омиллардир.

Адабиётлар:

1. Халилова Н.И. Норқўзиев Д.Б. Болани мактаб таълимига психологик тайёргарлиги. Тошкент.2009 йил.
2. Ҳамида Аҳмедова. Болангиз мактабга тайёрни? Марифат-мададкор нашриёти. 2001 йил.
3. Батаршев А.В. Учебно-профессиональная мотивация молодежи: учебное пособие. Москва.: Академия, 2009.-192 с.
4. Байметов А.К. Начало психологии: науч.-метод.пособие. Ижевск: [б. и.], 2005. - 42 с.
5. Берн.Э. Психика в действии.М.:Попурри,2013. - 432с.
6. Божович.Л.И. Проблемы формирования личности: Избранные психологические труды.Под ред. Фельдштейна. Издательство “Институт практической психологии”, Воронеж: НПО “МОДЭК” 1997.- 351 с.
7. Божович.Л.И. О мотивации учения. Возрастная и педагогическая психология: хрестоматия: учебное пособие. Москва.: Академия, 1999. -320 с.